

ишлатилганда дори сепилгандан кейин ҳисобнинг 3 кунга келиб биологик самарадорлик назоратга нисбатан 84,7% га, 7 кунга эса 94,3% ни ташкил этди Раудо, 50% с.к.,- 0,8 л/га сарф миқдорида ўсимлик шираларига қарши ишлатилганда дори сепилгандан кейин ҳисобнинг 3 кунга келиб биологик самарадорлик назоратга нисбатан 87,0% га, 7кунга эса 92,% ни ташкил этди.

Тажрибалар натижаларининг кўрсатишича синалган препаратлар шафтоли боғларида учраб зарар етказадиган шафтоли яшил ширасига қарши юқори самара бериши аниқланди. Шафтоли яшил ширасига қарши инсектицидлар илмий асосланган муддатларда қўлланилганда 7 кунга келиб биологик самарадорлик 90% дан юқори бўлади. Тажрибалар натижаларидан яна шу маълум бўлдики кимёвий препаратларни илмий асосланган муддатларда, яъни ўртача 1 туп дарахтда 3-5 та шира учраганда қўлланилса юқори биологик самарадорликка эришиш мумкин.

Хулоса. 1. Илмий адабиётлар манбаалари ва ўтказилган тадқиқот натижаларидан хулоса қилиб айтганда Республикамиз шароитида шафтоли дарахтида шираларнинг 4 та тури яъни шафтоли шираси, шафтоли, ёки иссиқхона яшил шираси, иссиқхона шираси ҳамда олма яшил ширалари учраб зарар етказиши ўрганилди.

2. Тадқиқотларга кўра ширалар ўсимлигининг ширасини сўриб ривожланади ва натижада ўсимлик сўлиб қуриб қолади. Ширалар шафтоли дарахтига 30-35% гача зарар етказиши аниқланди.

3. Шафтоли ширасига қарши инсектицид Раудо 50% сус.к. препаратини 0,8-1,0 л/га сарф-меъёрларда қўлланилганда 7-кунга келиб биологик самарадорлик 90% дан юқори бўлади. Тажрибалар натижаларидан яна шу маълум бўлдики, кимёвий препаратларни илмий асосланган муддатларда, яъни ўртача 1 туп дарахтда 3-5 та шира учраганда қўлланилса юқори биологик самарадорликка эришиш мумкинлиги қайд этилди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Олимжонов Р. Энтомология . Тошкент- 1977. – 155 б
2. Хўжаев Ш.Т., Энтомология, қишлоқ хўжалик экинларини ҳимоя қилишда агротоксикология асослари. Тошкент, “ФАН”. – 2010. – 355 б.
3. Хўжаев Ш.Т.Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддаларва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар II-нашрТошкент – 2004.
4. Яхонтов В.В. Ўрта Осиё қишлоқ хўжалиги экинлари ва маҳсулотларини зараркунандалари ва уларга қарши кураш чоралари. Тошкент 1962. – 307.

УЎТ: 634.511.632.775.632.95

ТАДҚИҚОТ ВА НАТИЖА

ЁНҒОҚНИНГ СЎРУВЧИ ЗАРАРКУНАНДАЛАРИ ВА УЛАРГА ҚАРШИ КИМЁВИЙ ВОСИТАЛАРНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

Абдиллаев Марат Ибодуллаевич,

Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти таянч докторанти,

Пўлатов Отамурод Асламович,

ТошДАУ Самарқанд филиали илмий ходими.

Аннотация: Мақолада Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларнинг тоғ ва тоғ олди ҳудудлари ёнғоқзорларидаги учрайдиган битлардан ҳимоя қилишда инсектицидларнинг биологик самарадорлигини аниқлаш бўйича маълумотлар келтирилган.

Калим сўзлар. грек ёнғоғи, зараркунандалар, ёнғоқ катта бити, ёнғоқ кичик бити, биоэкология, инсектицидлар.

Annotation. The article provides information on the distribution and development of pests in the mountain and foothills of Zarafshan valley in Uzbekistan.

Key words. greens, pests, walnuts, small walnuts, bioecology.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 июндаги “Ёнғоқ ишлаб чиқарувчилар ва экспорт қилувчилар уюшмасини тузиш ва унинг фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3025 қарорида лалми ерлардан фойдаланишни рағбатлантириш ва самарадорлигини янада ошириш ички ва ташқи бозорларда рақобатдош бўлган ёнғоқ ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш, хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш ҳисобига замонавий ёнғоқ плантацияларини барпо қилиш ҳамда ёнғоқ етиштириш бўйича илмий асосланган усуллар ва интенсив технологияларни кенг жорий этиш режалаштирилган.

Зарафшон водийси шароитида грек ёнғоғини етиштиришда унинг селекцияси ва маҳсулдор навлари, агротехникаси, шу билан бирга касаллик ва зараркунандаларига қарши кураш масалалари долзарб ҳисобланади.

Тажрибаларда ёнғоқ дарахтларнинг ўсув даврида битларга қарши курашда қўллаш учун рухсат этилган инсектицидлар ЎзУХҚИТИ [5] услубий қўлланмаси асосида Самарқанд вилоятида янгидан барпо этилган интенсив усулда етиштирилувчи ёнғоқ боғларида синовдан ўтказилди. Тажрибалар учун инсектицидлардан имидор, 20% эм.к. - 0,3 л/га; ваулент эм.к.— 0,4 л/га; делтацис 2,5% эм.к. (андоза) – 1,0 л/га сарф миқдорида қўлланилди.

**Ёнғоқ битларига қарши кимёвий препаратларнинг биологик самарадорлиги
(ишчи суюқлиги сарфи 200 л/га).**

Вариантлар	Препарат сарфи, л/га	Ўртача 1 баргдаги битлар сони, дона.				Биологик самарадорлик, кунлар бўйича %		
		ишлов берилгунча	ишлов берилгач, кунларда					
			3	7	14	3	7	14
Имидор, 20% эм.к.	0,3	31,8	5,7	4,4	1,9	82,1	86,2	94,1
Ваулент эм. к	0,4	31,4	5,8	5,1	3,6	81,5	83,8	88,5
Делтацис 2,5% эм.к. (андоза)	1,0	32,2	7,4	5,7	5,1	77,1	82,3	84,2
Назорат (ишлов берилмаган)	-	31,3	31,5	33,8	43,3	-	-	-

Препаратларни моторли пуркагичларда гектарига 200 литр ишчи аралашма сарфлаган ҳолда пуркалди.

Ўзбекистон табиий ва маданий ёнғоқзорларида асосан ёнғоқ қурти (*Sarothrypus muscutana Ersch.*), олма мевахўри (*Cydia pomonella L.*), ёнғоқ камма буми (*Panaphis juglandis Goeze*), ёнғоқ кичик буми (*Chromaphis juglandicola Kalt.*) ва ўргимчаккана (*Tetranychus urticae Koch.*) каби зараркундалар учрайди.

Ёнғоқ битлари (*Aphididae*) Самарқанд ва Қашқадарё вилоятининг деярли ҳамма ёнғоқзорларида учрайди. Дарахтларда ёнғоқ камма буми (*Panaphis juglandis Goeze*) ва ёнғоқ кичик буми (*Chromaphis juglandicola Kalt.*) учрайди. Улар фақат ёнғоқ дарахтларини зарарлайди. Ёнғоқ битлари дарахт баргларида фаолият олиб боради ва тўқима суюқлиги билан озиқланади.

Битларнинг ривожланиши ва кўпайиши учун қулай ўртача ҳаво ҳарорати 18-25°C ва намлиги 60-75% ҳисобланади. Самарқанд вилояти ёнғоқзорларида ҳаво ҳароратини кескин кўтарилган даврларда (май ойининг охири, июнь, июль, август ойлари) ёнғоқ битларини кескин камайиб кетиши кузатилади. Бунда битлар ёзги тиним даврига киради. Уларнинг организмда морфологик ва физиологик ўзгаришлар содир бўлиб, унинг биоэкологиясида ўзига хос ноқулай шароитга мослашувчанлик кузатилади. Улар ёнғоқ дарахтининг салқин қисмларида фаолият юрита бошлайди. Самарқанд вилоятининг Ургут тумани тоғва тоғ олди худудларида сентябрь ойининг биринчи ярмида ёнғоқзорлардаги битлар нобуд бўлиши кузатилди, текислик майдонларда эса бу ҳодиса ноябрь ойига тўғри келди.

Самарқанд вилоятининг Ургут тумани тоғ ва тоғ олди худудлари шароитида битлар 10 тадан 15 тагача буғин

бериши аниқланди.

Тадқиқотларимиз натижаларининг кўрсатишича имидор, 20% эм.к. препарати ёнғоқ битларига қарши 0,3 л/га сарф миқдорида қўлланилганида қутилган биологик самарадорликни кўрсатди. Ҳисоб ишларининг 3 кунда битларга қарши назоратга нисбатан биологик самарадорлик 82,1% га етган бўлса, 7 кунга келиб 86,5% ва 14 кунга эса 94,1% ни ташкил қилди. Худди шунингдек ваулент (т.э.м. индоксикарб) эм.к. препарати 0,4 л/га сарф миқдорида қўлланилган иккинчи вариантда ҳам ёнғоқ битларига қарши назоратга нисбатан биологик самарадорлик ҳисоб кунларининг 3 кунга 81,8% ни ташкил қилган бўлса, 7 кунга келиб бу кўрсаткич 83,9% га, 14 кунга эса 88,8% га етди. Тажрибамизнинг андоза вариантыда, яъни делтацис 2,5% эм.к. препарати қўлланилган вариантда эса бу кўрсаткич 77,2%; 82,3% ва 84,1% миқдорида бўлди. Тажриба ўтказилган майдонларда ёнғоқда учрайдиган бошқа зараркундаларнинг ҳам популяцияси сони камайганлиги қайд этилди.

Ўсиб ривожланиш учун мева дарахтларидан бошқа ўсимликларга кўчиб юрадиган битларни йўқотиш мақсадида кўчатзор ва ёш боғлар атрофидаги бегона ўтлар йўқ қилинади.

Шундай қилиб, Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларининг тоғ ва тоғ олди худудларидаги ёнғоқзорларда ихтисослашган зараркундалар ёнғоқ камма буми (*Panaphis juglandis Goeze*) ва ёнғоқ кичик буми (*Chromaphis juglandicola Kalt.*) кенг тарқалган. Имидор (20% эм.к.) препарати ёнғоқ битларига қарши гектарига 0,3 л сарфланганда биологик самарадорлик 94,1% ни ташкил қилди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Хушматов Н. Дунёнинг йирик мамлакатларида ёнғоқ етиштириш ва савдоси ўзгариши тенденциялари // Агроиқтисодиёт. - 2018. - 2. - 8-10 б.
2. Юлдашева Ш. Тупроқ иқлим шароитларининг ёнғоқ ширалари биологияси ва тарқалишига таъсири // Энтомологиянинг долзарб муаммолари: Илмий-амалий анжуман материаллари. - Фарғона. - 2010. - 74-75 б.
3. Хўжаев Ш.Т. Энтомология, қишлоқ хўжалик экинларини ҳимоя қилиш ва агротоксикология асослари // Тошкент. "Фан" 2010. - 356 б.
4. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар (проф. Ш.Т.Хўжаев таҳрири остида). - Тошкент. - 2004. - 103 б.